

Иконом Емил Паралингов

БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА
ФИЛИПОПОЛСКИЯ
(ПЛОВДИВСКИ) МИТРОПОЛИТ НИКИФОР
(1824 – 1850)

The author is a doctoral student in the Department of Historical Theology at the Faculty of Theology of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. E-mail: o.emil@abv.bg; ORCID iD: 0009-0004-9530-7618.

Abstract: Fr. Emil Paralingov, *On the Biography of Nicephorus, Metropolitan of Philippopolis (Plovdiv) in the period 1824 – 1850.*

Both civic and ecclesiastical history contain figures and events that are sometimes overlooked—either because they are deemed insignificant and unworthy of scholarly attention, leading to their mention only when necessary, or because the available sources are so scarce that it seems almost impossible to say or write anything meaningful about them. However, both of these assumptions are flawed. Every individual leaves a mark—whether as a fruitful contribution to society or as a wound upon its body. When such a trace exists, it is essential to document, remember, and study it, for history is humanity’s greatest teacher, even though people often prove to be its poorest students. With diligence and curiosity, even a single image, letter, or brief note can serve as the starting point for unraveling a life—or even an entire era. In the case of Nicephorus, Metropolitan of Philippopolis (Plovdiv) from 1824 to 1850, the challenge is not the scarcity of sources on his life and service, but rather their dispersion and diversity. Approaching these sources is akin to solving a complex puzzle—one that, despite the time it requires, ultimately reveals a fresh perspective on a deeply emotional and transformative period: the 19th century, a time of great significance not only for Bulgaria and the Ottoman Empire but for all of Europe.

Keywords: *Ecclesiastical History, Church History, Orthodox Theology, Nicephorus, Metropolis of Philippopolis, Orthodox Church, Bulgarian History*

В приемния салон на Пловдивска митрополия, редом с портретите на Пловдивските екзархийски митрополити Паисий, Панарет и Натанаил, виси и този на предшественика им от първата половина на XIX в. гръцкия патриаршески митрополит Никифор. Гръцки – защото е грък по народност. И патриаршески – защото по негово време Пловдив е все още под ведомството на Константинополската (Вселенската) патриаршия. Ведомство, което тя ще запази, макар и формално до 1925 г.¹

Оцеляването на портрета по време на антигръцките погроми в Пловдив на 16 юли 1906 г., когато е унищожена голяма част от имуществото на патриаршеската митрополия, е от изключително значение.² Дали е бил скрит от гърците в града или запазен от българите, носещи спомена за митрополит Никифор като най-похвалният владика Пловдивски³ остава неизвестно. Важното е, че портретът се явява основа за запознаването с най-дълго управлявалия Пловдивска епархия митрополит през целия наситен на национални противопоставяния XIX в. Той заема този пост цели двадесет и шест години – от 1824 до 1850 г.

Потретът е нарисуван през 1833 г., като годината е изписана в долния ляв ъгъл. Над нея се чете титулт ὁ Φιλίππουπόλεως. В долния десен ъгъл е името Νικήφορος, а под него е посочена и възрастта му – 42 г. Авторството му все още остава неизвестно, но по начина на изписване датировката и името на митрополита е много вероятно да е дело на някой от одринските иконописци, работили в града и епархията по същото по време.⁴ Или защо пък да не е на онзи французин, който живеел тогава в Пловдив, и при когото Захари Зограф е взимал

¹ Αποστολίδου, Κ. *Η της Φιλίππουπόλεως ιστορία από τον αρχαιότατον μέχρι τον καθ' ημάς χρόνον*, Εν Αθήναις, 1959, σ. 289.

² Ευθυμιάδη, Α. *Η συμβολή της Θράκης εις τους απελευθερωτικούς αγώνες*, Αλεξανδρούπολις, 2005, σ. 606.

³ Моравенов, К. Паметник на пловдивското население. Пловдив: изд. Х. Г. Данов [Moravenov, K. *Monument of the Population of Plovdiv*. Plovdiv: H. G. Danov Publishing], 1984, с. 15.

⁴ Тотева, П. „За одринските майстори зографи и тяхната изява в Пловдив“. – В: *Българско възрожденско изобразително и приложно изкуство*, София: БАН [Toteva, P. „On the Edirne Master Icon Painters and Their Work in Plovdiv,“ – in *Bulgarian Revival Visual and Applied Arts*, Sofia: BAS], 1985, с. 90.

три месеца уроци по рисуване.⁵ А може и да е дело на лекаря и художник Георгаки Дракопулос, изучавал тези две изкуства в Италия, племенник на един от предшествениците на митрополит Никифор, Кирил Критянин⁶.

Изворните свидетелства, както български, така и гръцки, могат да бъдат разделени в две групи, условно наречени неутрални и пристрастни. Неутрални са чисто административните документи, като преписки в Кодексите на Филипополската митрополия, разходни и приходни отчети, служебни писма и др. подобни. Пристрастните са онези писмени свидетелства, които са натоварени с цялата емоция на противоборството между двата етноса – българския и гръцкия оставило трайни следи в живота на най-големия град на Тракия – Пловдив. Пример в това отношение са два от основните източника за възрожденската му история: „Паметник на пловдивското християнско население“ от Константин Моравенов, издаден през 1869 г. в Цариград (Иstanbul), и по-ранния: „Историографско описание на епархия Филипополис“ от Георгиос Цукалас, издадено през 1851 г. във Виена.

И при двамата автори обективността се движи по емоционалната линия българи срещу гърци и обратно – гърци срещу българи. Георгиос Цукалас, дошъл в Пловдив от остров Закинтос през 1832 г., за да поеме ръководството на Централното елинско училище⁷ възприема Описание–то като част от публицистичния му отпор на българските усилия за подриване на гръцкия авторитет във Филипополската епархия⁸.

Подобна е целта на К. Моравенов. В предговора към Паметник–а, той пише: „Понеже видях, че последному много се писа от гърците с намерение да подсвоят тойзи град, аз се реших да туря в перо всичко, чтото помня аз самси и чтото съм слушал от баба си и брата ѝ – лица, остарели в почит и учение – първо, за да избавя от тъмницата на забвението фактовете, които са съединени с историята на сегашният

⁵ Огойска, М. *Междуписания*, ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2010 г. [Ogoyska, M. *Interwritings*, ИК „Prof. Petko Venedikov“, 2010], 64.

⁶ Моравенов, К. Пос. съч. [Moravenov, K. *Op. cit.*], 189, 192.

⁷ Моравенов К. Пос. съч. [Moravenov, K. *Op. cit.*], 58, 165.

⁸ Спасова – Топурова, А. *Припомнянето на един българо-гръцки сблъсък: Найдено Геров и Георгиос Цукалас*, год. IX, 2021, бр. 21, с. 2 [Spasova-Topurova, A. “Recalling a Bulgarian-Greek Clash: Nayden Gerov and Georgios Tsoukalas.” Year IX, 2021, Issue 21], <https://www.abcdar.com> (13.03.2025).

град Пловдив, и, второ, за да принесе пред жертвеника на отечеството си ничтожната част от дълга си“.⁹

И двамата автори измерват нещата изключително субективно и с нагласата на етническата общност към която принадлежи. Въпреки това, предаваните от тях факти могат да бъдат приети, особено там, където се припокриват, и най-вече когато се доказват от изследователите.

Какви са те за Филипополския митрополит Никифор?

От паметна бележка оставена от самия него в Гръцкия кодекс на Филипополска митрополия, обнародван от акад. Иван Снегаров през 1946 г., става ясно, че преди да бъде избран за митрополит е бил μέγας ἀρχιδιάκονος (велик архидякон) по време на цялото патриаршеско служение на блажения Константинополски патриарх Евгений Филипополит, а после и протосингел на Константинополската патриаршия при патриарх Хрисант I (1824 – 1826 г.)¹⁰. След гласуване от страна на архиереите е избран за Филипополски митрополит и на 26 септември 1824 г., деня на св. Йоан Богослов, е ръкоположен за такъв. Хиротонията е извършена в самата патриаршия и му било поверено словесното стадо на Пловдивска епархия.¹¹

Г. Цукалас и К. Моравенов – първият пряк, вторият косвен съвременник на митрополит Никифор, вероятно са познавали Кодекса, защото съставяйки списъци на Филипополските митрополити в споменатите им съчинения, относно идването на митрополит Никифор в града, посочват същата 1824 г., макар, че К. Моравенов споменава и 1825.¹² Но и двамата са единодушни, че предхождащите избора на митрополит Никифор събития, са свързани с отстраняването от Пловдив на митрополит Самуил Караманлийт. Според Г. Цукалас той се забъркал в дела и по нареждане на Митрополията (разбирай Патриаршията) бил преместен в столицата.¹³

⁹ Моравенов, К. Пос. съч. [Moravenov, K. *Op. cit.*], 16.

¹⁰ Снегаров, И, *Гръцки кодекс на Пловдивската митрополия*, БАН, 1946 г. [Snegarov, I. *Greek Codex of the Plovdiv Metropolis*, SbBAN, 1946], 179. Вж. *Αρχεῖον του τρακικου*, т. Δ, 1937 – 38; Αποστολίδου, Κ.Μ. *Η ιερά της Φιλιππουπόλεως μητρόπολις και οι κώδικες αυτής*, σ. 30.

¹¹ *Ibid.*

¹² Τσουκαλά, Γ, *Ιστοριογεωγραφική περιγραφή της επαρχίας Φιλιππουπόλεως*, Νέας Πορείας, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 84. Cf. Моравенов, К. Пос. съч. [Moravenov, K. *Op. cit.*], 189.

¹³ Τσουκαλά, Γ. *Op. cit.*, 84.

К. Моравенов пише за възникнал конфликт между митрополита и назърина (османския управител на града) по причина, че владиката често се препирал с него и упорствал в исканията си.¹⁴ Възможно е пререканията да са били свързани с подозренията на османската власт, че митрополит Самуил е член на основаното през 1814 г. в Одеса балканско революционно движение „Филики Етерия“ (Φιλική Εταιρία), каквито в действителност били не малко архиереи на Патриаршията.¹⁵ Или всичко се е свеждало до характера на владиката, когото турците наричали „Дели Самуил“, а К. Моравенов пише за него, че бил блъснат малко.¹⁶ Т. е. може да се предположи, че бил с труден характер.

Когато станало отзоваването му, митрополит Самуил най-напред бил отведен в Одрин, а оттам изпратен в Цариград. Според К. Моравенов по онова време бе обесило правителството владиката Ираклийски. Той имал един архиדיакон млад, по онова време на възраст 28 или 30 години, по име Никифор, грък от остров Мидил. *Него препоръчал Стефанаки бей Богориди на гореречените двоица съотечественици (Вълко Малкият Чялооглу и търговеца х. Иван Хр. Куюмджиоглу) и те го поискаха от Патрик Евгения и той като желал да се настани ираклийския архидиакон тутакси назначи за пловдивски митрополит Никифора.*¹⁷

Със сигурност това сведения авторът на Паметника предава по памет, или като чуто от някого друго. Защото ако Патрик Евгения е роденият в Пловдив през 1780 г. Константинополски патриарх Евгений II, то той заема патриаршеския престол от 1821 г., като наследява обесения от турците на 10 април с. г. св. свщмчк патриарх Григорий V, и остава на него до юли 1822 г. когато умира от сърдечно заболяване.¹⁸

Изключено е да става дума за Анхиалския митрополит Евгений Каравиас. Вероятно него визира Г. Цукалас, че е бил Пловдивски митрополит между 1807 и 1809 г.¹⁹ К. Моравенов не го споменава въоб-

¹⁴ Моравенов, К. *Пос. съч.* [Moravenov, K. *Op. cit.*], с. 196

¹⁵ Γεωργαντζή, Π. *Οι αρχιερείς και το Εικοσιένα*, Εανθη, 1985, σ. 272.

¹⁶ Моравенов, К. *Пос. съч.* [Moravenov, K. *Op. cit.*], с. 196.

¹⁷ *Ibid.*, 196.

¹⁸ Вж. уеб страницата на Патриаршията: <https://ec-patr.org/> (13.03.2025).

¹⁹ Τσουκαλά, Γ. *Op. cit.*, 84.

ще в списъка на Пловдивските митрополити.²⁰ По-важното е, че вече като Анхиалски митрополит за какъвто е назначен през 1813 г., Евгений Каравиас е от архиереите обесени от турците заедно с патриарх Григорий през споменатата 1821 г.²¹

Същото се отнася и за споменатия от К. Моравенов Ираклийски владика, обесен от турците. Без съмнение тук става дума за Критския архиепископ Герасим V Пардали (1800–1821), който е посечен, а не обесен от турците на 24 юни, отново през 1821 г.²² Няма никаква възможност да се приеме, че Владиката Ираклийски е митрополита на Ираклия в Тракия, Мелетий, защото той умира през 1822 г. от естествена смърт.²³

Най-логично изглежда, че при пристигането на отзовавания от Пловдив митрополит Самуил в Цариград, в столичния град по своите дела се намирали двамата пловдивски първенци, бегликчията Вълко Малкийт и търговеца Иван Куюмджоглу. Научавайки за овакантаването на Пловдивската митрополитска катедра, те се срещат със Стефан Богороди, който им препоръчал протосингела на патриаршията Никифор. Влиянието на Богориди както пред Високата порта, така и пред Патриаршията било достатъчно голямо²⁴, по това време той е драгоман на османската флота²⁵, за да може препоръката му да бъде възприета от патриарха, но не Евгений, а Хрисант. Патриархът, тъй като желаел да се издигне в йерархията неговият протосингел, го предложил на Синода, за да бъде избран и хиротонисан за Филипополски митрополит. Всичко това е станало през първата половина на 1824 г.

Каква е атмосферата в Пловдив през тази година?

К. Моравенов я описва в най-светли краски, като я нарича „вре-

²⁰ Моравенов, К. *Пос. съч.* [Moravenov, K. *Op. cit.*], 189.

²¹ Вж. електронен ресурс: <https://users.sch.gr/markmarkou/#gsc.tab=0> (13.03.2025).

²² Вж. https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1821/koim/gerasimos_pardales.htm (13.03.2025).

²³ Вж. https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1822/koim/meletios_herakleias (13.03.2025). Вж. Либератос, А. *Възрожденският Пловдив. Трансформация, хегемония, национализъм*, ИК „Гутенберг“, София 2019 [Liberatos, A. *Revival Plovdiv: Transformation, Hegemony, Nationalism*, IK „Gutenberg“, Sofia, 2019], 62.

²⁴ Стоянов, М. *Когато Пловдив беше столица*, ИК „Хермес“, 2008 [Stoyanov, M. *When Plovdiv Was the Capital*, IK „Hermes“, 2008], с. 28–28.

²⁵ Вж. <https://kotel.bg/vidni-lichnosti-rodeni-v-kotel/stefan-bogoridi/> (13.03.2025).

ме цветуще – и за абаджийският еснаф, и за бегликчиите, които веќе се настаниха в градът темелни и превзеха гражданското управление, което вървеше много успешно, че единомислие владееше между еснафа и чорбаджиите (бегликчиите) и другите които веќе се настаниха в града темелни и превзеха гражданското управление, което вървеше много успешно, че единомислие владееше между еснафа и чорбаджиите (бегликчиите) и другите... Бегликчиите, като познати в Цариград, имаха влияние на конака и така свършваха се работите общи лесно“.²⁶

Акад. Иван Снегаров пише: „Съединени (чрез обща вяра и духовна култура и съгласувана стопанска дейност), християните в Пловдив съставлявали добре организирано цяло, наричано в гръцкия кодекс τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας (обществото на града), сиреч Пловдивска православна община“.²⁷ Еснафските сдружения в града са силни като организация още от предходните на митрополит Никифор години, със стабилно представителство в общинските органи на управление и в общинските заведения. Под бегликчиите, настанили се вече в него и превзели гражданското управление трябва да се разбира главно коптивщия род Чалъкови, заселил се в Пловдив в първото десетилетие на XIX в. За кратко време те успяват да придобият изключително голямо богатство и авторитет, позволяващ им да имат влияние не само пред пловдивските първенци, но и в Цариград, пред Патриаршията и Високата порта.²⁸ Вълко Чалъков и сродниците му ще бъдат финансова, но и морална опора за митрополит Никифор през всички години на неговото архиерейско служение в Пловдивска епархия, почти до смъртта му през 1850 г.

Митрополит Никифор е умен човек, имащ дарбата да познава достойните за работа челоуеци и такива да употребява в службата си, и ще подкрепя съществуващото единомислие.²⁹

В Пловдив новия митрополит заварва един викарен *епископ титулярний Левкис, по име Серафим*. Той бил изпращан по селата да

²⁶ Моравенов, К. *Пос. съч.* [Moravenov, K. *Op. cit.*], 201.

²⁷ Снегаров, И, *Пос. съч.* [Snegarov, I. *Op. cit.*], 184.

²⁸ Шивачев, С. Дарителят о. Кирил Нектариев, София: Изд. „Захари Стоянов“, 2021, [Shivachev, S. *The Benefactor Fr. Kiril Nektariev*, Sofia: Izd. „Zahari Stoyanov“, 2021], 38. Вж. Генчев, Н. *Възрожденският Пловдив*, София: Изток–Запад, 2007 [Genchev, N. *Revival Plovdiv*, Sofia: Iztok-Zapad, 2007], 312

²⁹ Моравенов, К. *Пос. съч.* [Moravenov, K. *Op. cit.*], 201.

събира владичината, но също така и да служи когато митрополита бил зает и нямал време сам да го прави.³⁰ В Гръцкия кодекс на Пловдивска митрополия е запазен текста на завещанието което епископа оставил. Съставено е на 3 януари 1834 г. и е заверено от Пловдивския митрополит Никифор.³¹

След смъртта му за викарен епископ отново с титлата Левкийски е назначен един млад калугерин от Сливен, Акакий, учител и певец в Хасково. Служил в църквите и на български, но починал от холерата, поразила Пловдив и района през 1848 г.³²

Епископ Серафим имал един дякон сопотненец по име Кирил.³³ Тук става дума за известния възрожденски духовник и дарител от Карлово о. Кирил Нектариев. Но въз основа данните дадени от К. Моравенов и Кодекса на Филипополската митрополия, трудно би могло да се приеме твърдението на Стефан Шивачев, че е бил протосингел на митрополит Никифор.³⁴

От Паметник-а се разбира, че митрополит Никифор, довел със себе си в Пловдив троица дякони, единият от тях на име Атанасий, родом мидилий, *мъж на 30 години, умен, смирен, с понятие от езика ни...* Той състави в Пловдив Консистолиялният съвет в митрополията, съставляващ от троица от първите и по-учените попове и от четворица мирски лица и от по-първите еснафски търговски под председателството на Атанасия, *който* справлява този съвет осем години достолепно като протосингел, ако и да е бил дякон...³⁵

Със сигурност това е същият Атанасий споменат във вписано в гръцкия кодекс на митрополията завещание с дата 3 октомври 1828 г. в което се казва, че завещателят остава на Филипополския митропо-

³⁰ *Ibid.*, 198.

³¹ Снегаров, И. *Пос. съч.*, [Snegarov, I. *Op. cit.*] 325.

³² Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 198–199. Въпреки, че в историографията за този период се използва израза „богослужение на български език“, не става дума за говоримия език, а за т. нар. „църковнославянски език“, употребяван единствено в православното богослужение и до днес. Той е въведен в началото на XIX в. като втори богослужeben език на Вселенската патриаршия в нейните славяноезични епархии. Все пак и преди това, основно в западните български предели и в сръбските земи, се ползват богослужebни ръкописи на старославянски.

³³ *Ibid.*, 198.

³⁴ Шивачев, С. *Пос. съч.*, [Shivachev, S. *Op. cit.*] 25.

³⁵ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 196.

лит 500 гроша, а на протосингела му Атанасий – 101 гроша.³⁶

Ако тези осем години започват с идването на митрополит Никифор в Пловдив през 1824 г, то дякон Атанасий е бил протосингел до 1831 г. Но името му се среща отново и в друго завещание от 1 януари 1833 г., според което завещателят Роксандра Г. Мандраджоглу завеща на Филипополския митрополит Никифор – 500 гроша; на Левкийския еп. Серафим – 200, и на протосингела Атанасий – 100.³⁷ Съгласно наличните сведения за него, в това число и на пояснението на К. Моравенов, че същият става и Костурски (Касторийски) митрополит, може да се предположи, че е протосингел на Пловдивска митрополия до 1835 г., когато е избран за митрополит на тази Костурска (Косторийска) епархия.³⁸

След тази година председателството е поето от хиротонисания за епископ Левкийски Акакий сливненецът, председателствал съвета до смъртта си, която както се каза била от холерата през 1848 г. Заместен е от архидякона Антим от Сифнос, председател на съвета до смъртта на митрополит Никифор през 1850 г.³⁹

К. Моравенов ясно пише, че дякон Кирил ходел наедно със стареца си епископ Серафим, и като се обучи на владишкия таксилдарлък, след смъртта на стареца си наследи службата му той и я води до смъртта на Никифорова.⁴⁰ Това от една страна означава, че още преди 1824 г. о. Кирил Нектариев вече е бил на служба във Филипополската митрополия. От друга, че неговата чисто административна задача била да събира *владичината*, като я изпълнявал до годината в която умира митрополит Никифор. В този смисъл Ст. Шивачев е прав, че митрополита далновидно преценявал, че ще бъде по – добре в градчетата и селата с преобладаващо българско население въпросния данък да се събира от българин.⁴¹

Наистина в писмо завещание от 4 март, 1868 г., о. Кирил нарича себе си *долуподписаний Кирил Нектариев свещеноинок, протосин-*

³⁶ Снегаров, И. *Пос. съч.*, [Snegarov, I. *Op. cit.*] 302.

³⁷ *Ibid.*, 317.

³⁸ https://users.sch.gr/markmarkou/1833_1870/1850/koim/athanasios_hatzivasileiou.htm (13.03.2025).

³⁹ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 198.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Шивачев, С. *Пос. съч.*, [Shivachev, S. *Op. cit.*] 30.

гел на Пловдивският митрополит, българин, родом от село Сопот в Пловдивската кааза.⁴² Но едва ли става дума за митрополит Никифор, а по – скоро за Паисий (1857–1861 г.), защитника на българските правдини⁴³, на когато оттеглилият се в родното Карлово, о. Кирил ще бъде епитроп (архиерейски наместник) за Карловската каза.⁴⁴ Или приемника му Панарет (1861–1872 г.).⁴⁵

К. Моравенов изрежда в книгата си имената и на други служители във Филипополска митрополия, както и на някои свещеници, едни заварени, а други ръкоположени от митрополит Никифор. Много от тези имена се откриват и в гръцкия кодекс на митрополията, с прилежащите им офикии и наименованията на заеманите от тях административни длъжности в нея.

Според К. Моравенов митрополит Никифор не говорел турски, което е малко странно, имайки се предвид служението му в столицата на Османската империя като патриаршески архидякон, а после и като протосингел. За политическите на митрополията работи, т. е. за връзка с конака той бил назначил един дякон, хаджи Макарий от Пруса (дн. Бурса), на възраст до 40 – годишна, мъж достоен и способен за това звание, че като матерний език турският говореше го чисто, обаче горделив човек...⁴⁶ Може би тази му горделивост развалила отношенията им.⁴⁷ Но разривът между тях трябва да е станал след 1848 г., съдейки от надписа от вътрешната страна на абсидата на главната църква „Св. Параскева“ на Горноводенския манастир „Св. Кирик“ който гласи: „С иждивението на Макариос от Пруса, йеродякон на Високопреосвещения старец свето Филипополския г-н г-н Никифор Лесвиец се изографиса в година Господня 1848 септември 10“. Явно след тази година същият си подал оставката и се преместил при Серския митрополит Яков.⁴⁸

Гръцкият кодекс на Филипополска митрополия хвърля светлина върху управлението ѝ, както по време на предходните на митропо-

⁴² Шивачев, С. *Пос. съч.*, [Shivachev, S. *Op. cit.*] 76.

⁴³ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 189.

⁴⁴ *Ibid.*, 63.

⁴⁵ Φιλίππαιον, Θ. «Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Επισκοπαί και Επίσκοποι (1833–1906)», *Θεολογία* 32, Ιανουάριος–Μάρτιος 1961, σ. 86.

⁴⁶ Моравенов, К. *Пос. съч.* [Moravenov, K. *Op. cit.*], 199.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*, 200.

лит Никифор архиерей, така и по негово време. Повечето преписки са от частен характер, но има и такива, разкриващи свещеническото служение в качеството му на духовно ръководство на православно-то население в епархията, устройството на енориите и манастирите, училищата и други обществени заведения.

Интересен документ е Постановление на Филипополската митрополия от 1 май, 1833 г. В него се казва, че съгласно апостолските правила, никой желаещ да се посвети на свещеническо служение не бива да бъде причислен към клира без изпит. Самият изпит се провеждал пред главния учител на Централното гръцко училище, в присъствието на епитропите на училището, но и на представители на занаятчийските еснафи. Затова и под постановлението са се подписали не само свещениците, съставляващи съвета на митрополията, но и първомайсторите на еснафите, в това число и главите на двете най – влиятелни пловдивски фамилии – Вълко Чалъков и Атанасиос Гюмюшгерданис.⁴⁹

От 1 юни с. г. е Съгласително писмо на свещениците в Пловдив касаещо дисциплината им. То започва с позоваване на Посланията на св. ап. Павел до Тимотей. Отбелязва се, че свещениците трябва да пребивават всекидневно в църквите си и да отслужват редовно установените всекидневни богослужби; че трябва да бъдат вежливи към енорияшите си; да не бъдат пияници; да не пушат; да не ходят по пазарите; да не танцуват; да не сватовничают и т.н. все в този дух. Следват подписите на градското свещенство, два от които са на български, и в заключение подписа на митрополит Никифор.⁵⁰

От 1835 г. е разписание на часовете на всекидневното и неделното богослужение в пловдивските църкви, съставено от митрополит Никифор, с пояснение, че ако се пристъпи тази наредба, свещеникът ще подлежи на църковно наказание.⁵¹

Друг заслужаващ внимание документ е Решение на енорияшите от църквата „Св. Неделя“ в Пловдив от 27 януари 1832 г., за възстановяването ѝ, взето в присъствието на Пловдивския митрополит Никифор и неговите първенци. Определени са настоятелите и попечителите, и е заключено, че никой друг не ще се меси във възстановяването,

⁴⁹ Снегаров, И. *Пос. съч.*, [Snegarov, I. *Op. cit.*] 320.

⁵⁰ *Ibid.*, 321.

⁵¹ *Ibid.*, 355.

освен определените в решението лица.⁵² По повод строежа на тази църква в кондиката са записани стихове във възхвала на митрополит Никифор.⁵³

С нейното възстановяване започва мащабна кампания по обновлението на старите църкви и манастири във Филипополската епархия. Това става възможно след реформите предприети от султан Махмуд II, за модернизиране на Османската империя, включващи и свобода на вероизповеданието.⁵⁴ Но и на придобитото не без възможностите дадени от тези реформи влияние, което имал рода Чалъкови, най-вече в лицето на Големи Вълко и Стоян Чалъкови пред самия султан, издействайки фермани за строежа на храмовете и манастирите.⁵⁵

През 1832 г. е възстановена и църквата „Св. Константин и Елена“. През 1835 е построен параклисът „Св. Николай“; 1836 г. е подновена малката черковка кевгирена „Св. Параскева“ („Св. Петка–Стара“).⁵⁶ През 1838 г. – „Св. Димитър“; 1844 г. – „Успение Богородично“.

А. Трифонова обнародва текста на паметна плоча, поставена над входната врата към нартекса на църквата „Св. Неделя“. Той гласи:

„Настоящият храм се изгради из основи с труда, усилието и изживението на Високопреосвещения митрополит на Филипуполи Никифор, 1 април 1832“ († Ναὸς ὁ παρὼν ἐκ βάρων ἀνηγέρθη, κόπου καὶ μόχθου καὶ συνδρομῆς ἡνίχθη Νικηφόρου τε τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου τῆς πόλεως Φιλίππου, ἀωλβ', Ἀπριλίου α').⁵⁷

Налични са още няколко надписа от църквата „Св. Неделя“, изследвани и публикувани от Александра Трифонова.⁵⁸

⁵² *Ibid.*, 315.

⁵³ *Ibid.*, 253.

⁵⁴ Вж. <https://chitanka.info/text/5773/12#textstart> (13.03.2025).

⁵⁵ Сборник в чест на Пловдивския митрополит Максим по случай 80 години от раждането му и 60 години от приемане на духовно звание. Драговитийски еп. Харитон, *Принос към историята на пловдивските храмове*, София, 1931, [Dragovitiyski Bishop Hariton, *Contribution to the History of the Plovdiv Churches*, Sofia, 1931] с. 124.

⁵⁶ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 157.

⁵⁷ Трифонова, Ал. „Църквата „Св. Неделя“ (1832) в Пловдив въз основа на гръцките епиграфски свидетелства“, *Проблеми на изкуството*, бр. 1, 2022, с. 46 [Trifonova, Alexandra Ph. „The church of St Kiriake (1832) in Plovdiv based on the Greek epigraphic evidences“, *Problemi na izkustvoto* 1 (2002), 46].

⁵⁸ *Ibid.*, 46 – 47.

Ктиторски надпис над входа на параклиса „Св. Николай“ от вътрешната страна гласи: „В слава на светата единосъщна и неразделна Троица, Отца и Сина и Светаго Духа, създаде се този храм, в похвала на светия наш отец Николай, архиепископ мирликийски чудотворец, при Преосвещенния митрополит Филипополски *г. Никифор, с помощта на православните християни от този град: 25. X. 1835 г.*“

Интересно е съдържанието на надписа от паметната плоча от църквата „Успение Богородично“, кв. Горно Воден до Асеновград. То е следното: „Някога император Юстиниян издигна блестящ храм на Премъдростта. Сега с огромни усилия – храм на изявено благодатната Богородица Мария се построи под надзирателството, *както и с разходите на йеромонах Серафим от Хиос, заедно с Христодул, областния управител и други, през архиерейството на Високопреосвещенния Никифор Филипополски, родом от Лесвос, чиито призовавания Христe и майчините молитви запиши в книгата на живота. Амин*“⁵⁹.

Възпоменателна плоча с името на митрополит Никифор е поставена над входната врата към притвора на манастирската църква в Белащенския манастир „Св. вмчк Георги“.

На 10 юли, 1835 г., била осветена от митрополит Никифор църквата „Св. Атанасий“ в Чепеларе. Освещаването се превърнало в истински национален празник във време когато националното освобождение се струвало немислимо. Най-подробно освещаването е описано от В. Дечев в книгата му „Миналото на Чепеларе, т. 1“. По неговото свидетелство митрополит Никифор сам написал с мастило върху мраморна плоча текста на паметния надпис за освещаването на храма, а след това накарал майстора хаджи Златил да го изчука с длето.⁶⁰

На 24 септември 1836 г. митрополит Никифор освещава новото класно училище в

Копривщица, където преподавател е о. Неофит Рилски.⁶¹ Две години по – късно той ще благослови и обещае финансова подкрепа за откриването на българско училище в Сопот.⁶² По-особен бил случаят с училищния въпрос в Пловдив. Бидейки умен човек, за какъвто

⁵⁹ Вж. <https://svetimesta.com> (13.03.2025).

⁶⁰ Дечев, В. Миналото на Чепеларе, *т. 1*, [Dechev, V. *The Past of Chepelare*, Vol. 1.] 20.

⁶¹ Шивачев, С. *Пос. съч.*, [Shivachev, S. *Op. cit.*] 54.

⁶² *Ibid.*, 48.

го представя К. Моравенов, митрополит Никифор е разбирал много ясно, че ще е трудно да прави големи отстъпки на българите в един силно гърцизиран град като Пловдив, в който доминира елинското образование, чрез Централното елинско училище. В тази връзка българинът К. Моравенов, може и да е прав, когато критикува митрополита, наричайки го лукавий грък, че едва ли не с измама направил така, че о. Неофит Рилски, да не дойде учител в Пловдив. И молел ако ставало такова нещо, то да не бъде в негови дни.⁶³ Но както справедливо отбелязва А. Либератос, тези обвинения не са напълно основателни, защото самия Вълко Т. Чалъков, главен епитроп на Централното елинско училище, в което трябвало да преподава о. Неофит се отнасял предпазливо към тази тема, предизвиквайки по този начин гнева на усилено работещия за каузата Захари Зограф и разочарование у рилския монах.⁶⁴

В същото време там където преобладаващото население е българско гръцкия митрополит не само освещава, но и съдействал за откриването на български училища.

За отношението към българското му паство говори и това, че викарният му епископ Акакий понякога служел на български в черковите.⁶⁵ На български език се служило поне до 1845 г. в малката църква на Джамбаз тепе, „Св. Петка–Стара“ („Св. Параскева“).⁶⁶

До каква степен митрополит Никифор владеел български е неизвестно, но отговора му на писмо изпратено до него от страна на Стоян Чалъков и Константин Кендинденоглу е на български.⁶⁷ Дори да го е диктувал, то пак е видно желанието му да уважи българския произход на първия.

Но точно тази балансирана политика показва, че отношението към митрополит Никифор се определяло от интересите които задоволява. Ако трябва да бъде направен анализ на митрополитската политика, то той може да бъде изразен съвсем просто, като умерени отстъпки в двете посоки. Но винаги когато са към едните, другите ги възприемат като да са в техен ущърб. Най – интересното в тази връз-

⁶³ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 15–16.

⁶⁴ Либератос, А. *Пос. съч.*, [Liberatos, A. *Op. cit.*] 297.

⁶⁵ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 199.

⁶⁶ *Ibid.*, 157.

⁶⁷ Либератос, А. *Пос. съч.*, [Liberatos, A. *Op. cit.*] 276.

ка е, че противници на гръцкия митрополит ще се окажат пловдивските гърци. За един от главните гръцки виновници за разпалването на конфликта между двата етноса, Г. Цукалас, митрополит Никифор е човек лишен от образование, непостоянен и лукав във физическия и моралния смисъл на думата. Недостоен да пастирува разумно стадото.⁶⁸

А. Либератос цитира писмо на Н. Геров до руския консул Николай Ступин според което през 1843 г. Г. Цукалас и Г. Мавриди направили първия опит за прогонването на митрополит Никифор от Пловдив.⁶⁹ Макар и за К. Моравенов да са други замесените в заговора срещу митрополита, описаните от него събития около това са достоверни. Патриаршията изпратила разследваща комисия и докато течала проверката митрополит Никифор бил заточен в Казанлък. Когато научили това граждани и селяни, подразбира се българи, се явили пред пратениците на Патриаршията, и викали: „Ний си искаме владиката, той е невинен“. Писали и на Високата порта и така успели да си го върнат.⁷⁰ По повод завръщането на митрополита в Пловдив Г. Цукалас отбелязва с презрение, че неговите, т.е. българите, го върнали, като ги нарича още и неговите покровители.⁷¹

Вторият опит за отстраняването му бил през 1848 г. и отново се увенчава с провал, защото българският народ защитил Никифора.⁷²

Поведението на митрополита свързано с тази гръцка съпротива срещу него разкрива в голяма степен и неговия характер. К. Моравенов отбелязва, че той не гонел клеветниците, но продължил да ги приема в митрополията, дори ходел и по домовете им, и колчем го викаха да служи, ходеше с голяма самоотверженост.⁷³

Митрополит Никифор умира на 27 август, 1850 г. Съгласно датата и възрастта, посочени на портрета му пазен в Пловдивска митрополия, тогава той е на 59 г. По свидетелството на противника му Г. Цу-

⁶⁸ Τσουκαλά, Г. *Op. cit.*, 84.

⁶⁹ Либератос, А. *Пос. съч.*, [Liberatos, A. *Op. cit.*] 434; Вж. Панчев, Т. *Из архива на Найден Геров. Писма, доклади и материали за Възраждането на българския народ*, Книга II, [See Panchev, T. *From the Archive of Nayden Gerov: Letters, Reports, and Materials on the Bulgarian National Revival*, Volume II] 30.

⁷⁰ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 205.

⁷¹ Τσουκαλά, Г. *Op. cit.*, 84.

⁷² Либератос, А. *Пос. съч.*, [Liberatos, A. *Op. cit.*] 437.

⁷³ Моравенов, К. *Пос. съч.* [Moravenov, K. *Op. cit.*] 205.

калас бил погребан с пълен блясък от гражданите християни, почели достойнството на църковния му сан пред очите на останалите народности в мегаполиса.⁷⁴

Настоящият текст не е изчерпателен, но и не е такава целта му. Желанието е по – скоро да се очертаят началните граници за едно по – цялостно изследване върху живота и служението на митрополит Никифор. Това ще рече, да се обърне внимание на родното му място – о. Лесбос, и на роднините които идват с него в Пловдив.⁷⁵ Какво се случва с тях след 1850 г., когато митрополита умира? По – подробно, на базата на Кодекса на Пловдивска митрополия и други подобни документи, да се обърне внимание на административната му политика по отношение организацията на всички подведомствени на митрополията учреждения: енории, манастири, училища, социални учреждения и др. Въз основа на наличната кореспонденция, в това число и тази, която не е подписана от него, но в която името му се споменава, да се направи анализ на мястото му в обществото и мнението на другите за него. И още ред въпроси. Защото след кончината на митрополит Никифор нещата в Пловдив и Пловдивска епархия, вече няма да бъдат същите. На фона на последвалите събития, довели до пълния разрыв между двата православни етноса – българския и гръцкия, се разкрива още по – ясно консервативната оная на Никифора система⁷⁶ да ръководи словесното стадо на Пловдивска епархия, следвайки даденият от св. ап. Павел принцип: бъдете в мир с всички човеци (Рим. 12:18). Със сигурност процесите на разделение между българи и гърци назрявали от много по рано. Но благодарения усилията му и съзнанието, че е духовен пастир на всички православни в поверената му епархия, без значение на род и език, митрополит Никифор е успял за своите двадесет и шест години архиерейско служение, да подчертае и от К. Моравенов единомислие между тях. Това е и венецът на неговото служение - да бъдат всички православни в нея едно в Христа Иисуса (Гал. 3:28).

⁷⁴ Τσουκαλά, Γ. *Op. cit.*, 84.

⁷⁵ Моравенов, К. *Пос. съч.*, [Moravenov, K. *Op. cit.*] 196, 202, 203-205.

⁷⁶ *Ibid.*, 199.

Библиография

На български

Либератос, А. Възрожденският Пловдив. Трансформация, хегемония, национализъм, ИК „Гутенберг“, София 2019 [Liberatos, A. Revival Plovdiv: Transformation, Hegemony, Nationalism, IK „Gutenberg“, Sofia, 2019].

Моравенов, К. Паметник на пловдивското население. Пловдив: изд. Х. Г. Данов [Moravenov, K. Monument of the Population of Plovdiv. Plovdiv: H. G. Danov Publishing] 1984.

Огойска, М. Междуписания, ИК „Проф. Петко Венедиков“, 2010 г. [Ogoyska, M. Interwritings, IK „Prof. Petko Venedikov“, 2010].

Снегаров, И. Гръцки кодекс на Пловдивската митрополия, ББАН, 1946 г. [Snegarov, I. Greek Codex of the Plovdiv Metropolis, SbBAN, 1946].

Спасова – Топурова, А. Припомнянето на един българо-гръцки сблъсък: Найден Геров и Георгиос Цукалас, год. IX, 2021, бр. 21 [Spasova-Topurova, A. „Recalling a Bulgarian-Greek Clash: Nayden Gerov and Georgios Tsoukalas.“ Year IX, 2021, Issue 21], <https://www.abcdar.com> (13.03.2025).

Стоянов, М. Когато Пловдив беше столица, ИК „Хермес“, 2008 [Stoyanov, M. When Plovdiv Was the Capital, IK „Hermes“, 2008].

Тотева, П. „За одринските майстори зографи и тяхната изява в Пловдив“. – Българско възрожденско изобразително и приложно изкуство, София: БАН, [Toteva, P. „On the Edirne Master Icon Painters and Their Work in Plovdiv.“ – Bulgarian Revival Visual and Applied Arts, Sofia: BAS] 1985.

Трифонов, Ал. „Църквата „Св. Неделя“ (1832) в Пловдив въз основа на гръцките епиграфски свидетелства“, Проблеми на изкуството, бр. 1, 2022 [Trifonova, Alexandra Ph. „The church of St Kiriake (1832) in Plovdiv based on the Greek epigraphic evidences“, Problemi na izkustvoto 1 (2002)].

Харитон, Драговитийски еп., Принос към историята на пловдивските храмове, София, 1931.

[Dragovitiyski Bishop Hariton, Contribution to the History of the Plovdiv Churches, Sofia, 1931] с. 124.

Шивачев, С. Дарителят о. Кирил Нектариев, София: Изд. „Захари Стоянов“, 2021, [Shivachev, S. The Benefactor Fr. Kiril Nektariev, Sofia: Izd. „Zahari Stoyanov“, 2021].

Генчев, Н. Възрожденският Пловдив, София: Изток – Запад., 2007, [Genchev, N. Revival Plovdiv, Sofia: Iztok-Zapad, 2007].

На гръцки

Аποστολίδου, Κ. Η της Φιλίππουπόλεως ιστορία από τον αρχαιότατον μέχρι τον καθ' ημάς χρόνον, Εν Αθήναις, 1959.

Ευθυμιάδη, Α. Η συμβολή της Θράκης εις τους απελευθερωτικούς αγώνας,

Αλεξανδρούπολις, 2005.

Τσουκαλά, Γ. Ιστοριογεωγραφική περιγραφή της επαρχίας Φιλιππουπόλεως., Νέας Πορείας, Θεσσαλονίκη, 1980.

Γεωργαντζή, Π. Οι αρχιερείς και το Εικοσιένα, Ξανθή, 1985, σ. 272.

Φιλιππαίου, Θ. «Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Επισκοπαί και Επίσκοποι (1833 – 1906)», Θεολογία 32, Ιανουάριος – Μάρτιος 1961.